

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

"تقدیم به روح پاک پدرم علی حاتمی ، که همیشه مشوق من در علم آموزی بود."

توصیف گویش رومانی

دکتر محمدحسن حاتمی

سرشناسه	:	حاتمی، محمدحسن، ۱۳۵۴ -
عنوان و نام پدیدآور	:	توصیف گویش رویینی/مؤلف محمد حسن حاتمی
مشخصات نشر	:	اسفراین: انتشارات آستون، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	:	۱۲۹ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۹۰۸۹۰-۷-۹
یادداشت	:	کتابنامه: ص ۱۲۰.
موضوع	:	رویینی
موضوع	:	فارسی - ایران - خراسان - گویش‌ها.
موضوع	:	فارسی - ایران - خراسان - گویش‌ها - اصطلاح و واژه‌ها.
رده بندی کنگره	:	PIR۳۰۲۴ ۱۳۹۰ ج ۲ ۱/۹۱
رده بندی دیویی	:	۴۸۹
شماره کتاب‌شناسی ملی	:	۲۶۹۴۶۵۳

انتشارات آستون

نام کتاب: توصیف گویش رویینی
تألیف: دکتر محمدحسن حاتمی
لیتوگرافی، چاپ، صحافی: دقت ۳۱۲۵۰۵۲ - ۵۱۱ - (۶ خط)
صفحه آرای و طراحی جلد: اسماعیل سیلاخوری
نوبت چاپ: چاپ اول، بهار ۱۳۹۱
تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه
قیمت: ۳۰۰۰ تومان
انتشارات: آستون
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۸۹۰-۷-۹

نشانی: استان خراسان شمالی، شهرستان اسفراین، خیابان طالقانی، طالقانی ۱۹، پلاک ۲
تلفن: ۷۷۷۳۳۹۶ - ۵۸۵ و ۹۱۵۱۱۳۱۱۲۶

تمامی حقوق چاپ و نشر این اثر برای ناشر محفوظ است.

فهرست

۵	مقدمه
۲۲	بخش یکم: آواشناسی
۲۲	۱-۱- واکه ها
۲۲	۱-۱-۱- واکه های ساده
۲۳	۱-۱-۲- واکه های مرکب
۲۵	۲-۱- همخوانها (همصدا ها یا صامت ها):
۲۵	۱-۲-۱- همخوانهای انفجاری
۲۷	۲-۲-۱- همخوانهای سایشی
۲۸	۳-۲-۱- همخوانهای انفجاری - سایشی
۲۹	۴-۲-۱- همخوانهای خمشی (ساناری)
۲۹	۵-۲-۱- همخوانهای روان
۳۱	۳-۱- هجا در گویش رویینی
۳۱	۴-۱- خوشه های همخوانی
۳۵	۵-۱- فرآیند آوایی
۴۷	۶-۱- تکیه
۴۸	بخش دوم: ویژگیهای دستوری گویش رویینی
۴۸	الف - ویژگیهای صرفی واژه
۴۸	۱-۲- اسم
۵۴	۲-۲- صفت
۵۷	۳-۲- ضمیر
۵۹	۴-۲- قید
۶۰	۵-۲- حرف
۶۱	۶-۲- صوت
۶۱	۷-۲- اعداد
۶۲	۸-۲- فعل

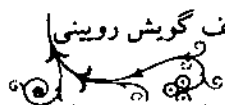
۷۳	ب - نحو
۸۲	بخش سوم. کنکاش معنایی واژگان
۸۸	۳ - ۱ - واژگان اعضا و اجزاء وابسته به بدن انسان
۸۹	۳ - ۲ - واژگان مربوط به بستگان و آشنایان
۹۱	۳ - ۳ - واژگان مربوط به خصلت های انسانی
۹۲	۳ - ۴ - واژگان مربوط به صفات و کارهای انسانها
۹۵	۳ - ۵ - واژگان مربوط به بیماری های انسانی
۹۶	۳ - ۶ - واژگان مربوط به جانوران و وابسته های آنها
۹۸	۳ - ۷ - واژگان مربوط به گیاهان
۹۹	۳ - ۸ - مواد غذایی و خوراکی ها
۱۰۱	۳ - ۹ - غذاهای سنتی
۱۰۳	۳ - ۱۰ - واژگان ساختمان و اجزاء وابسته های آن
۱۰۴	۳ - ۱۱ - وسایل خانه
۱۰۷	۳ - ۱۲ - اصطلاحات ریسندگی
۱۰۸	۳ - ۱۳ - واژگان مربوط به پوشاک و پوشیدنی ها و وابسته های آنها
۱۰۹	۳ - ۱۴ - واژگان مربوط به زیورها و زیورآلات
۱۰۹	۳ - ۱۵ - واژگان مربوط به عناصر و موقعیت های جغرافیایی
۱۱۰	۳ - ۱۶ - واژگان مربوط به پدیده های طبیعی
۱۱۰	۳ - ۱۷ - واژگان مربوط به مزه ها
۱۱۰	۳ - ۱۸ - واژگان مربوط به رنگ ها
۱۱۰	۳ - ۱۹ - واژگان مربوط به واحدهای اندازه گیری
۱۱۱	۳ - ۲۰ - واژگان مربوط به زمان
۱۱۱	۳ - ۲۱ - کنایه ها
۱۱۳	۳ - ۲۲ - واژگان و اصطلاحات مربوط به بازیهای محلی
۱۱۷	بحث و نتیجه گیری
۱۳۰	فهرست منابع

اهمیت پژوهش. با توجه به اینکه گویش شناسی و لهجه شناسی یکی از موضوعهای مهم زبان شناسی است، برای مطالعه تاریخ سیر و تکامل زبان بویژه زبان فارسی معیار و به طور کلی زبانهای ایرانی دارای اهمیت شایانی می باشد. به وسیله گویش شناسی می توان به تنوع زبانی و انواع گویشهای زبان واحد "زبان معیار" پی برد، این که زبان در طول تاریخ دچار چه فراز و نشیبی شده که منجر به تغییرات آوایی، دستوری و واژگانی در آن زبان گشته است. تداخل و درهم کنش زبانهای دیگر بر زبان مورد تحقیق چگونه و در چه اندازه بوده است. زبان یا گویش مورد بررسی بر روی کدام پایه زبانی یا گویش آن قرار گرفته است. گویش مورد بررسی جزو کدام خانواده زبانی است. دیگر اینکه بواسطه گویش شناسی می توان نگرشهایی به فرهنگ عامه، قومهای موجود و مردم شناسی جسمانی "فیزیکی" گویشوران داشت.

گویش شناسی زبان فارسی در حال گسترش بوده با این حال تا کنون حوزه های گویشی وجود دارند که به آنها دسترسی نشده است. گویش شناسی محلی و جغرافیایی دریاچه ویزه به سوی زبان معیار فارسی و به طور کلی دیگر زبانهای ایرانی باز می کنند تا کنون هیچگونه پژوهشی در باره گویش رویینی انجام نگرفته است لذا توجه پژوهشگر رساله را به خود جلب نموده است.

محقق با جمع آوری و توصیف این گویش علاوه بر اینکه افق تازه از گویش در حال خاموشی را انعکاس داده است بی شک گامی در راه حفظ میراث فرهنگی ایران زمین و بستن حلقه ای برای زبان فارسی معیار و سرچشمه ای برای دیگر پژوهشگران به طور مکمل برداشته است.

چون دهستان رویین در منطقه استانهای خراسان "خراسان شمالی" واقع است با گردآوری گویشهای خراسان و تطابق آنها با گویشهای زبان فارسی موجود در فرارودان و آسیای میانه "تاجیکستان و کشورهای دیگر" می توان اطلس زبان فارسی خراسان بزرگ قدیم را طرح ریزی کرد. اهداف پژوهش. از پژوهش این رساله محقق می خواسته است اهداف زیرین را مرتفع سازد که به سه

هدف عمدهٔ زبانی یعنی مسئلهٔ آواشناسی، دستوری و واژگانی این گویش پرداخته است. در مسئلهٔ

آوایی - تحقیق واکه ها در گویش. واکه های ساده و واکه های مرکب، این که در گویش واکه های خاص موجودند، همخوانهای گویش کدام و چند تا هستند و در کدام گروهها جای می گیرند، هجا در گویش رویینی بر کدام اسلوب می باشد، خوشه های همخوانی گویش چگونه بوده و با کدام زبان قدیمی پیوند دارد و فرایندهای آوایی و مقایسه آنها با فارسی معیار می باشد.

در بخش دستور قسمت صرف به ویژگیهای اسم، صفت، ضمیر، قید، حرف، صوت، اعداد و فعل در گویش در مقایسه با فارسی معیار پرداخته است.

در قسمت نحو انواع جمله و نهاد و گزاره را با فارسی معیار مقایسه نموده است.

در بخش واژگان گروههای موضوعی و معنایی واژگان را در برابر فارسی معیار مشخص نموده است.

وظایف پژوهش:

۱- گروه بندی آواها در گویش با توجه به ویژگی های همخوانها، واکه ها و واکه های مرکب.

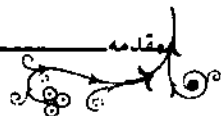
۲- تحقیق ویژگی های دستوری گویش از نقطه نظرهای صرفی و نحوی.

(الف) از لحاظ صرف در این گویش کلمه به ۸ نوع تقسیم می شود.

- تعیین مشخصات و انواع اسم و چگونگی کاربرد آن در گویش در مقایسه با فارسی معیار.

- مشخص نمودن چگونگی و انواع صفت ها در گویش در مقایسه با فارسی معیار.

- مشخص نمودن ضمائر در مقایسه با فارسی معیار.

-معین نمودن جایگاه قید و انواع آن در گویش.

-انواع حرف در گویش در مقایسه با فارسی معیار.

-انواع عدد در گویش در مقایسه با فارسی معیار.

-انواع فعل از دیدگاه ساختمان، مصادر افعال گویش و انواع آن، با قاعده و بی قاعده

بودن در فعل ها، معلوم و مجهولی افعال، وجه فعل و زمان فعل در گویش.

ب) در بخش نحو بررسی اجزا اصلی و فرعی جمله و انواع جمله.

۳ - کنکاش معنایی واژگان گویش در گروه های مفهومی و موضوعی ویژه.

۴- یافتن زبانی پایه که گویش بر آن پایه استوار است.

۵- تطابق جغرافیای فعلی گویش با جغرافیای دیرینه که آن زبان یا گویش دیگری

بوده و اینکه به چه علت آن زبان از بین رفته است؟

۶- شناسایی دستگاه آوایی گویشوران.

۷- آشنایی با تفکر و نحوه زندگی گویشوران.

روش پژوهش. پژوهشگر به تنهایی توسط وسایل صوتی و تصویری همانند دوربین عکاسی،

دوربین فیلم برداری، ضبط صوت و موقعیت سنج ماهواره ای همراه پرسشنامه های رسمی

فرهنگستان زبان و ادب فارسی در روستای رویین در چهار فصل سالهای ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۰ حاضر شده

به جمع آوری مواد گویشی از قبیل کلمه ها، واژه های مرکب، جمله ها، ضرب المثلهای، عقاید و باورها،

اشعار، رسم و رسوم و نحوه زندگی و ... پرداخته است. پژوهشگر در تمامی موقعیتهای روستا حتی در

خانه های شخصی کسانی که شغل های خاص داشته اند حضور یافته به گردآوری مطالب و واژگان

همان شغل اقدام کرده است. (روش استقرایی)

همچنین پژوهشگر از گفتگوی بین گویشوران نیز کلماتی را استخراج کرده است که در

پرسشنامه رسمی مزبور موجود نبوده است و بر ذخیره لغوی واژگان افزوده است. محقق با دادن پرسش ها به گویشوران و گرفتن پاسخ آنها با توجه به اینکه سؤال ها بر الگوی خاص استوار بوده برای اینکه جواب آن ها مبهم و دویلهو نباشد، نویسنده رساله با تمامی قشرهای جامعه گویش چه از لحاظ سنی (جوان، میانسال، پیر) و چه از لحاظ داشتن یا نداشتن سواد گفتگوهارا انجام داده است و پرسشنامه های کتبی را تنظیم کرده است. برای تکمیل و همه جانبه بودن پژوهش از روش های «مشاهده ای» و «اماری» استفاده نموده است. در شیوه مشاهده ای، پژوهش به صورت همه جانبه و حضوری بوده است. در شیوه اماری، روش نمونه گیری و مطالعه در مورد تمامی افراد یا تعدادی از جامعه که دارای آگاهی های ویژه همان جمع یا شغل می باشد اطلاعات لازم گردآوری شده است. در مورد دریافت دادهای علمی از یاری شیوه تاریخی بهره گرفته است. در اینگونه بررسی ها از موقعیت جغرافیایی، پیشینه تاریخی و جغرافیایی منطقه، موقعیت کنونی منطقه از نظر آب و هوا، وضع طبیعی، ویژگی های شهری، امکانات کنونی، معماری، چهره های شاخص و مشاهیر استفاده شده، اطلاعاتی نیز از اداره های دولتی مانند دهرداری، مرکز بهداشت و دفتر شورای اسلامی روستا و ... گرفته شده است. سپس مواد جمع آوری شده صوتی و تصویری را بر اساس آوانگار بین المللی ایرانی آوانوشت کرده و فیش برداریهای لازم را انجام داده است. بعد به طبقه بندی و تفکیک فیشها پرداخته است "روش میدانی". ارائه نظرات را از کتابها و رساله های دیگر فرا گرفته است "روش کتابخانه ای" و از تلفیق و تطبیق آنها "روش میدانی - کتابخانه ای" رساله را با شیوه توصیفی - مقایسه ای نوشته است.

نوآوری پژوهش. نوآوری علمی کار این است که برای نخستین بار این گویش مورد پژوهش منظم و منطقی علمی قرار گرفته است. اولین مرتبه است که در خراسان بزرگ گویشی با این تعداد گویشور (تعداد کم) مورد بررسی قرار گرفته است که از لحاظ آواشناسی و دستوری و مفهوم واژگان پژوهشی همه جانبه صورت گرفته است.

اهداف نظری و عملی پژوهش: ۱- کمک به پروژه بین المللی موسوم به کتاب قرمز که با جمع آوری و شناسایی زبان های در حال زوال، داده های قوم نگاری مربوط به گویشوران زبان مورد نظر و ملاحظات سیاسی، جمعیتی، جامعه شناختی و زبان شناختی این زبانها برقرار می گردد که این پروژه در پانزدهمین کنگره بین المللی زبان شناسان به سازمان یونسکو ارائه گردیده است.

۲- کمک به فراهم کردن نقشه شناسایی گویش های ایران.

۳- کمک به فراهم کردن نقشه پراکندگی گویش های ایران.

۴- کمک به فراهم کردن نقشه گویش شناسی یا اطلس گویش شناسی ایران.

۵- کمک به یافتن شمار گویش هایی که در درون مرزهای سیاسی ایران کاربرد دارند.

۶- کمک در تشکیل بانک اطلاعاتی زبان ها و گویش های ایرانی نو.

۷- کمک در پیشبرد مطالعات گویش شناسی در ایران.

۸- ساختن جغرافیا و تاریخ قدیمه مکان گویش.

۹- بازسازی استان ها (ساتراپیهای) ایران قدیم از روی گویش ها.

۱۰- چگونگی مهاجرت مردم و تاثیر گویش ها بر یکدیگر.

گویش شناسی در ایران: کارهای گردآوری گویش های ایران را میتوان به دو دسته تقسیم

کرد: ۱- کارهای شخصی و متفرقه ۲- طرح های دولتی و سازمان یافته.

کارهای شخصی و متفرقه: مستشرقین انگلیسی، فرانسوی، روسی و آلمانی از حدود ۱۵۰ سال پیش به بررسی گویش های ایرانی پرداخته اند. اراتسکی می گوید: «در قرن دهم (۱۶م) شوق بهتر شناختن زبان های ایرانی (بویژه فارسی) وارد قلمرو علوم اروپا شد. تحقیق در زبانهای ایرانی که در ابتدا ناشی از نیازهای صرفاً علمی بود بتدریج استقلال علمی فزاینده یافت. کشف و تراثت قدیمی ترین آثار زبان های ایرانی (اوستا و کتیبه های فارسی باستان) در پایان قرن ۱۸ م و آغاز قرن ۱۹ م مصادف با پیدایش زبان شناسی علمی، تاریخی و تطبیقی بود.»^۱

اطلاعات مربوط به تاریخ، فرهنگ و زبان شناسی ملت های ایرانی زبان در کتابی به نام «ملخص» گردآوری شده است که در جدول (بخش ۱، ۲، سالهای ۱۰۹۱-۱۸۹۵) به زبان شناسی ایرانی اختصاص یافته و حاوی یک سری تک نگاریهایی راجع به زبان مختلف ایرانی قدیم و جدید است.

^۱ اراتسکی، یوسیف، م، زبان های ایرانی، ترجمه علی اشرف صادقی، تهران انتشارات سخن، چاپ اول، ۱۳۷۸.

در تهیه این جلد ایران شناسان بر جسته آن دوران همچون کریستیان بارتولومه (دوران ماقبل تاریخ زبانهای ایرانی، زبان های اوستایی و فارسی باستان)، کارل زالمان (فارسی میانه)، پاول هرن (فارسی ادبی)، ویلهلم گایگر (بررسی هایی درباره زبان پشتو، لهجه های کرانه دریای خزر و پامیر) و سوولود میلر (زبان آسی) را به نگارش در آورده اند.

طرح های دولتی و سازمان یافته: ۱- طرح فرهنگساز که با همکاری مشترک فرهنگستان زبان ایران و سازمان جغرافیایی کشور از سال ۱۳۵۳ هـ. خ فعالیت خود را در زمینه نمونه برداری و شناسایی گویش های ایران به اجر در آمده است. که تا مهر ماه سال ۱۳۵۷ ادامه داشت و توانست با گروه های مجرب از گویش ۱۴۰۰ آبادی نمونه برداری کند که از سال ۱۳۶۱ پژوهشکده زبان و گویش سازمان میراث فرهنگی توانسته بر اساس مواد و اطلاعات این طرح سه جلد کتاب با عنوان «شناسایی گویش های ایران ۱، ۲ و ۳» به ترتیب در سالهای ۱۳۶۲، ۱۳۶۷، ۱۳۷۴، راجع به معرفی گویش های استان اصفهان چاپ و منتشر کند.

۲- فرهنگستان زبان و ادب فارسی: که تا کنون چهار کتاب به چاپ رسانده است و تهیه واژه نامه مشترک گویش های ایرانی که در آن در برابر هر واژه فارسی معادل آن در حدود هفتاد گویش ایرانی نو غربی داده خواهد شد و گردآوری و بررسی گویش های استان فارس در دست اقدام است.

۳- سازمان میراث فرهنگی

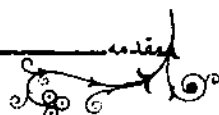
۴- پژوهشگاه علوم انسانی که یادداشت های دکتر کیا را منتشر کرده است.

گویش (زبان) های ایران: بر اساس نظرات ارانسکی به دو گروه غربی و شرقی تقسیم می شوند.

الف) گروه غربی: ۱- شاخه جنوب غربی شامل گویش های معاصر فارسی، تاتی، بختیاری، لری، کومزاری و گویش های محلی استان فارس.

۲- شاخه ی شمال غربی شامل گویش های معاصر کردی (با گویش های آن)، زازا، تالشی (باگویش های آن)، گیلکی و مازندرانی، تعدادی از گویش های غرب ایران و آذربایجان ایران. گویش های متعدد ایران مرکزی و غربی (گویش های منطقه کاشان - اصفهان، یزدی، نائینی، نطنزی، خوری و...) چند گویش استان فارس (سیوندی) و بلوچی.

^۲ - پروریاهی، سعید، شناسایی گویشهای ایران، کتاب سوم، تهران، سازمان میراث فرهنگی کشور، چاپ اول، ۱۳۷۴، صص ۲۹-۲۲.

ب) گروه شرقی که به دو شاخه ۱-شمال شرقی شامل زبان آسی (دنباله گویش های سکائی مناطق دریای سیاه و قفقاز)، یغناپی (سغدی نو).

۲- شاخه جنوب شرقی شامل زبان پشتو و گویش های متعدد آن، گویش های پامیری.

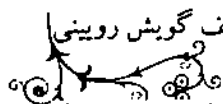
تاریخچه مطالعه و بررسی زبان ها و گویش های خراسان: از کسانی که گویش های فارسی، بخصوص فارسی در خراسان و دیگر زبانهای خراسان را مورد بررسی و مطالعه قرار داده اند میتوان به دانشمندان خارجی و داخلی همچون:

Žukovski 1922, Ivanov 1925, Lorimer 1922, Mann 1909, Peysikov 1963, Smirnova 1978, Sotude 1964, Karimova 1982, Rastorguyeva, Edelman 1982, Gryunberg 1963, Jamal Rezayi 1377, Reza Zomorrodiyan 1368, Ahmadali Rajayi Boxarayi 1375, Baba Homayonfar 1386.

همچنین پژوهشگران و زبان شناسان داخلی دیگر تحت عناوین رساله ها و پایان نامه های دوره دکتری، کارشناسی ارشد و کارشناسی به بررسی و مطالعه چندی از زبانها و گویشهای رایج در خراسان پرداخته اند که به قرار ذیل می باشند:

بهرز آشنای قاسمی (بررسی ساختار لهجه سبزواری به روایت کلیدر^۱ جلد اول)، عبدالناصر احمد بنکدار (بررسی گروه اسمی و گروه فعلی در گویش تربت جام)، الیاس استحقاقی (بررسی و توصیف گویش کاشمر)، مهدی اسدی (بررسی گویش رقه (بخش بشرویه فردوس))، مجید افضل نژاد (بررسی و توصیف گویش سده (قاین))، محمد حسن اکبری (بررسی گویش کردی خراسان (کرمانجی))، علیرضا الاچه گردی (ساختمان گروه فعلی در گویش نیشابوری)، آیتا الداغی (گویش سبزواری زبان فارسی)، محمود الیاسی (بررسی گویش بحرایی و ترسیم اطلس زبانی ۱۰۰ صورت زبانی در حد فاصل شهرستان تربت جام و مشهد)، مسعود امیر نژاد (بررسی و توصیف گویش خواف)، یوسف باقری (بررسی گویش رازی بخش راز و جرجلان بجنورد)، علی محمد پهلوان (بررسی گویش مردم گناباد)، حسنعلی ترقی اوتاز (مقایسه ساخت فعل کرمانجی خراسان، کردی کرمانشاهی و کردی مهابادی)، یاسمن نقی بیگی (بررسی ساخت واژه لهجه سبزواری به روایت کلیدر (جلد ۷ و ۸)، علی جلالی دان (بررسی گویش کرمانجی شمال خراسان)، احمد رضا حسن پور امیر گلیان (واژه نامه ریشه شناسانه ی گویش کردی کرمانجی شیروان خراسان همراه با توصیف صوتی آن)، عبدالرضا حسن زاده کبود گنبدی (توصیف و بررسی گویش ترکی کلات نادر (مشهد))، منصور خادم الشریعه سامانی

^۱ - کلیدر: نام رمان معروف محمود دولت آبادی که در ۱۰ جلد می باشد.

(بررسی زبان رومانو، زبان ساکنان (کولیان) روستای زرگر)، ماهرخ خزایی نژاد (بررسی و توصیف گویش روستای گزیک (شهرستان بیرجند))، رضا ذوالقدر مقدم شهر کهنه (مقایسه فارسی قوچانی با فارسی معیار)، خلیل رحیمی دوین (مقایسه ساختاری زبان کرمانجی و انگلیسی با تاکید مطالعه خطاها در نظام عناصر جملات انگلیسی در زبان آموزان کرمانج زبان)، سیده پگاه زنده باد (بررسی زبان شوری (روستای اسفراین))، محمد نادر شفیعی (بررسی و توصیف گویش جام (تربت جام))، علیرضا صاحبی نژاد (بررسی گویش سبزواری)، پروین صدایی (بررسی ساخت واژه‌های لهجه سبزواری به روایت کلیدر (جلد های ۳ و ۴))، حبیب صفرزاده (زبان تاتی شمال خراسان)، مرزا صفوی مبرهن (لهجه سبزواری به روایت کلیدر (جلد های ۵ و ۶))، فاطمه ضابط (بررسی گویش شهرستان بیرجند)، حسن مولوی کاخکی (بررسی دستوری گویش مردم کاخک (گناباد))، حسن مرجو فرد (بررسی گویش بیرجند)، ناظم ناظمی شیروان (گویش شیروان (ترکی خراسان))، علی نوغابی صوفی (گویش مردم گناباد).

به طور کلی گویش شناسی در تاجیکستان از سالهای ۱۹۳۰ توسط استاد لطف ا... بزرگ زاده پایه ریزی شده بعداً توسط اشخاصی مانند ب. نیازمحمداف ۱۹۵۱، نمناو رل. ۱۹۵۴، روزنفلد آ.ز. ۱۹۵۰، محموداف م. ۱۹۷۸، مروت اف ج. ۱۹۷۴، ایشنیا زاف م. ۱۹۶۷، چوره یوف غ. ۱۹۷۵ و... گویشهای تاجیکی زبان فارسی بررسی و مطالعه شده است.

شیوه های گویش شناسی:

الف) گویش شناسی سنتی: مطالعاتی که بر گویش های جغرافیایی / منطقه ای صورت می گیرد و گویش های اجتماعی مورد توجه نیستند. در این شیوه یک جامعه روستایی برای تحقیق انتخاب می شود. چون ۱- تغییر و تحولات زبانی در جامعه روستایی نسبت به جامعه شهری کندتر است.

۲- تنوع زبانی جامعه روستایی نسبت به جامعه شهری کمتر است.

ب) گویش شناسی مدرن: در این شیوه تحقیقات بر گویش شناسی اجتماعی متمرکز است و دستاوردهای آن، نظریه ارتباط میان زبان یا گویش را با جامعه بیشتر اثبات می کنند.

در گویش شناسی مدرن، شهرها به عنوان کانون تحقیق ها انتخاب می شوند و با کمک اصول تحقیق در علوم اجتماعی، با در نظر گرفتن یک متغیر زبانی و با انتخاب یک جامعه تحقیق به صورت تصادف به مطالعه و بررسی یک گویش می پردازند.

سرچشمه تحقیق: در درجه اول خود گویشوران مناطق مختلف گویش رویینی می باشد که پژوهشگر توسط کار میدانی و به وسیله لوازم الکترونیکی به جمع آوری مواد اولیه پرداخته است در درجه دوم با کمک نظریات دانشمندان داخلی و خارجی رساله مذکور را نوشته است.

تطبیق نتایج رساله: رساله مذکور در گروه گویش و لهجه شناسی (زبان) پژوهشگاه زبان و ادبیات رودکی، اکادمی علوم جمهوری تاجیکستان مورد نقد و بررسی علمی قرار گرفته است. از رساله سه مقاله تحت عنوانهای ۱- ضمیر و قید در گویش رویینی، سال ۲۰۰۸، (48) №2، ص. ۱۰۶-۱۰۹. ۲- ساختار هجا در گویش رویینی، سال ۲۰۰۹، (56) №8، ص. ۲۴-۲۷. ۳- فرآیندهای آوایی در گویش رویینی، سال ۲۰۱۰، (60) №4، ص. ۲۸۷-۲۹۳. در مجله پیام دانشگاه ملی تاجیکستان به چاپ رسیده اند.

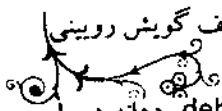
موقعیت جغرافیایی رویین

گویش رویینی تنها در روستای رویین گفتگو می شود که روستای رویین با موقعیت دره ای - که رودخانه رویین از میان آن می گذرد - در ۲۴ کیلومتری شمال شهرستان اسفراین؛ به مختصات طول جغرافیایی $29^{\circ} 57'$ و عرض جغرافیایی $12^{\circ} 37'$ و ارتفاع متوسط ۱۶۵۰ متر از سطح دریا قرار دارد. این روستا دارای سه محله بالا ده، پایین ده، و محله میان ده می باشد.

رویین یکی از روستاهای شهرستان اسفراین در استان خراسان شمالی کشور ایران قرار دارد. روستای رویین در بین چهار روستای مجاور به نامهای سست (Sast)، عراقی، محمودی و کلات (kalāt) که سه روستای اولی کرمانج زبان و کلات ترک زبان است، این عامل باعث شده که رویین مانند جزیره ای در بین آنها قرار بگیرد که هیچ گونه قرابت و نزدیکی گویشی با این جزیره ندارد. لذا تا قبل از دسترسی همگانی گویشوران به رسانه های ارتباط جمعی خیلی بهتر و زیباتر گویش حالت یخ زدگی و منجمد گرفته بود که تا این سالها نیز همین عامل باعث شده گویش در برابر زبان معیار مقاومت نماید.

رویینی ها به خود رویینی (revini) گویند که از این کلمه می توان درک نمود کلمه ی مرکب

بوده واز دو جز rev + in تشکیل شده است که:

رودخانه رویین از آنجا سرچشمه می گرفت می رود لذا به این مکان *dehan dæro* دهانه دو راه گفته می شود و راهی که به روستا منتهی می شود به نام *derqala telor* (در قلعه ای که از تالار می آید) خوانده می شود بعد ها در زمان خواجه عمادالدین این آرامنه به اسلام تشرف یافتند و محلی که این اتفاق رخ داد به نام دره خواجه عماد تا امروز معروف است اکنون نسلهای این گروه در روستا زندگی می نمایند.

۲- عده ای اردبیلی که از همراهان شاه اسماعیل بودند در روستا ساکن شدند که امروزه فامیل اردبیلی از آنها به جا مانده است.

۳- عده ای بربری که در زمان سید محمد ارباب برای چراندن گله های گاو *goevaravān* به منطقه آورده شده اند که از طایفه اغورها بوده و در محله ای مسکن دارند که امروزه به محل آنها *uqur* گفته می شود که گویششان کمی با دیگران فرق دارد به عنوان نمونه به کلمه ی بزرگ فارسی، رویینی *kelān*، اغورها *qonar* یا به چرت زدند اغورها *čamer* یا به چاله آنها *čequr* گویند.

۴- عده ای ترک تبار نیز برای نگهداری و در شغل نظامی گری به این روستا آورده شدند.

۵- عده ای کرد کرمانج نیز در اثر کوچ نشینی و در وقت سیاق وارد روستا شدند. و کم و کم و به مرور تخت قابو گرفته و به زندگی غیر کوچ نشینی و روستایی وارد شدند.

۶- سبزواری ها که ۶۰ خانوار و همگی سادات بوده و توسط میر غیاث الدین به روستا آورده شدند.

۷- رویینی های اصیل و کهن که از قبل از اسلام ساکن منطقه بودند.

علاوه بر این گروه های قومی، می توان به گروههای جمعیتی صنعتگر که از مناطق مختلف از جمله اسپیدان، قوچان، مانه و سملقان، شهریار و سبزواری به روستا وارد شدند نیز اشاره نمود.

اکنون تمامی این قوم ها به گویش واحد رویینی صحبت کرده و از نظر هویتی خود را رویینی می نامند حتی اگر در خانواده خود گویش یا لهجه خویش را داشته باشند به آن و به نژاد و تبار خویش افتخار نمی کنند و همگی در کنار هم به عنوان مردمان رویین زندگی مسالمت آمیزی دارند. که همگی امروزه ۹۰۰ خانوار می باشند.

مشاهیر رویین^۱: از چهره های سر شناس این منطقه میتوان به:

الف) ملا اسماعیل رویینی متخلص به عارف شاعر قرن ۱۳ هـ دارای آثاری همچون:

- ۱- تحفه حیدریه (دیوان اشعار) ۲- اسرار العرفان ۳- انوار العرفان ۴- اجوبه المسائل البجنوردیه ۵- مثنوی ایرج و بری

ب) ملا عبدالمجید سالک (م ۱۲۶۷ هـ.ق) دارای آثاری همچون:

- ۱- دره المکنونه (شرح نهج البلاغه و ترجمه آن به نظم) ۲- دیوان اشعار که دارای شعری به نام (خیال پلو) به گویش رویینی است.

ج) عندلیب رویینی از شعرای دوره قاجاریه و معاصر عبدالمجید سالک و بیشتر اشعار دیوان او در مرثیه سرایی ائمه اطهار (ع) است.

د) شاعره بی بی خانم سالکی (نیمه دوم قرن سیزدهم) که دارای دیوان اشعار است و شکواییه ی او که در سوگ برادرش عبدالمجید سالک سروده بیانگر ذوق و قریحه و بارک اندیشی و خوش طبعی اوست.

هـ) عبدالائمه (سرالعیان) برادر ملا اسماعیل عارف شاعری ابدال وش و بی آزار صاحب ساقی نامه ای که نشان دهنده اینست که او با دستگاههای موسیقی آشنایی داشته است.

^۱ فسفری، غلامرضا و احمد شامد، مشاهیر رجال اسفراین، چاپ آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۸۱، صص ۲۴۶-۲۷۵.

(و) محمد حسن عارف ثانی از شاعران قرن سیزدهم و اوایل قرن ۱۴.

(ز) نصیرالدین سالک دوم فرزند ملا عبدالمجید سالک از شعرهای معروف دیوانش می توان به شعری با عنوان غریب وطن اشاره کرد.

(ح) اسماعیل سالکی (۱۳۱۶-۱۴۱۰ هـ ق) از شاعران مدیحه سرا.

(ط) حاج عبد... طیبی (۱۳۰۵-۱۳۷۲ هـ ش) دفتر اشعارش مشتمل بر ۶ هزار بیت است.

نام های عوارض جغرافیایی اطراف رویین: ۱- دره meyyām: که به آن meyāb نیز گویند. چشمه ای در این منطقه جاری که آبی بسیار گوارا دارد که هر چه بنوشید سیراب نمی گردید. در این دره منطقه ای به نام zer penhān وجود دارد که از شمال به کوهی به نام Čoqānkœ می رسد.

۲- کوه arœs damo در جنوب.

۳- کوه dœ beror در غرب.

۴- Kemar remna: پرتگاه ترسناک در شرق.

۵- zowe tāng دره ای تنگ که سرچشمه رودخانه رویین از آنجا نشأت می گیرد در شمال شرق.

۶- Čalaye hamungāo: چاله ای در جنوب غرب.

۷- Čœšmaye šaabos: چشمه شاه عباس در شمال غرب.

۸- kœy xuja amod: کوه خواجه عماد الدین در جنوب شرق.

۹- کوه شاه پوران در غرب.

۱۰- kemare zard: در شمال رویین که مقبره ای به نام شاه اسحاق در پایین این کوه قرار دارد.

۱۱- qala beländ: محوطه ای تاریخی به مساحت تقریبی ۳ هکتار و ارتفاع ۱۰۰ متر بلند تر از سطح روستا که در روستا قرار دارد.

۱۲- که قلعه بلند: کوهی که قلعه بلند بر آن واقع است.

۱۳- der qala: مکانی در غرب که از طریق آن راهی از اسفراین به روستا وارد می شده است.

۱۴- sâow atay: کوهی در غرب، در ترکی به پدر آتی (atay) گویند.

چنارهای کهنسال :

در روستا درختان چنار تنومند و کهنسالی وجود دارد که در مورد آنها نقل ها و مطالب بسیاری است. از جمله :

۱- گویند که تعداد آنها به ۶۰ اصله می رسیده است که نماد ۶۰ خانواده ای بوده که میرغیاث الدین با خود به اینجا آورده است. که هر خانواده یکی از آنها را کاشته اند تا نشان دهند با اینکه قتل عام در سبزوار توسط تیموریان برای آنها رخ داده است ولی نسل آنها همچنان باقی می ماند زیرا درخت چنار و تنومند شدن سمبلی از پایداری و مقاومت مردم می باشد (سید فیض الله فیضی) در حال حاضر در روستا ۸ چنار باقی است که یکی از آنها خیلی تنومند و محیط تنه آن تقریباً ۱۲ متر می باشد.

۲- در زمان خلافت عباسیان مصادف با امامت امام حسن عسکری (ع) (امام یازدهم شیعیان) عده ای از علویان ، از جور و ستم خلفا فرار نموده ، به ایران آمدند و ابتدا در گرگان و طبرستان مسکن گرفتند و عده ای دیگر متواری گشته تا به مشهد مقدس پراکنده شدند ، یکی از رموز ایشان این بود که به هر مکان (چه روستا ، چه شهر و ...) وارد می شدند و مسکن می گرفتند یک اصله چنار به نشان از نماد پایداری و زنده بودن می کاشتند که در بیشتر روستاهایی که در منطقه در مسیر یاد شده از گرگان تا مشهد ؛ هر جا سکونتی از علویان بوده ، این درختان تنومند و پایدار و همیشه استوار به یادبود این حرکت و جنبش مذهبی هنوز پابرجاست (عباس سلیمان زاده).

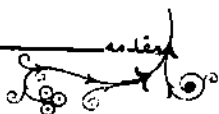
۳- در تاریخ ایران باستان اشاراتی به چنار رفته است که تقدس و کار ویژه آن را مشخص می نماید. ساموئل . ک . ادی در کتاب آئین شهرپاری در شرق ؛ ارتباط شهریاران مادی و هخامنشی را با درخت و بخصوص درخت چنار بتزگو کرده است.

پادشاهان پارس پیوسته درخت چنار را گرمی می داشتند. در دربار ایران چنار زرینی همراه تاکی زرین (درخت انگور) بود که آنها را اغلب در اتاق خواب شاه می نهادند و چنار را به گورهای بسیار آراسته بودند و پارسیان آن را ستایش می کردند.

در ایران مظهر اصلی عبادت طبیعت ظاهراً چنار بوده است که هنوز هم شکلی اسلامی شده برجای مانده است. انگور در اساطیر ایرانی مظهري برای خون است و خون نیروی اصلی حیات می باشد چون در دولت هخامنشیان بازمانده هایی از آیین بومی کهن مادرسالاری باقی مانده بود که بر طبق آن سلطنت از طریق زنان ادامه می یافت ، می توان تاکی را که بر چنار می پیچد مظهر خون و دوام سلطنت هخامنشیان دانست و در واقع چنار مظهر شاه و تاک مظهر همسر او بود که از طریق او خون سلطنت دوام می یافت.

اما چنارهای عظیم و پرکشیده و پرسال از دیر زمان در ایران مقدس بوده اند ، این تقدس بدین جهت است که اینگونه درختان از همه درختان منطقه تنومندتر و بسیار پر عمر بوده ، سایه گستری و سرسبزی بسیار دارند و نیز به علت آنکه هر ساله پوست می اندازند به گمان مردم تازه و جوان می شوند همچنین بر اساس مردم شناسی تطبیقی می توان باور داشت که در اعصار بسیار کهن گمان بر آن بوده است که ارواح مردگان پر قدرت قبیله یا خدایان یا پری ها در آنها می زیستند یا این درخت ها مظهر آنها بودند.

ستایش چنار کهن و درخت های دیگر مانند سرو ، خرما ، انار و ... خاص ایرانیان نیست و در فرهنگ اکثر قوم های جهان وجود دارد . برای ستایش این درخت سترگ در دوره اسلامی توجیهی تازه یافته اند برای آنکه ستایش ایشان بر خلاف سنت های اسلامی نباشد اغلب به این نتیجه رسیده اند در پای این درختان ، بزرگ مردی ، امام زاده ای یا مقدسی به خاک سپرده شده است (دکتر مهرداد بهار ، از اسطوره تا تاریخ).

در روستای رویین آن چنان درختان چنار تقدس ندارند و فقط نشان از پایداری و تاریخ منطقه بوده اند.

پژوهشگر از تمامی گویشوران و دوستان رویینی که به ایشان در جمع آوری این رساله کمک شایانی نمودند بخصوص آقایان: عباس سلیمان زاده، رضا سلیمان زاده، مهدی روئین فرد، علیرضا روئین فرد، سید فیضی... فیضی، سید خلیل فیضی، ابراهیم شریف زاده، محمد عندلیبی، رضا عندلیبی، حسن اسماعیل زاده و محمد رفعتی نهایت تشکر و قدردانی را می نماید.

www.ketab.ir

بخش یکم:

آوا شناسی

آواشناسی (فونتیک) دانشی است که به مطالعه علمی آواهای زبان می پردازد. شامل سه شاخه عمده الف - آواشناسی اکوستیک (آزمایشگاهی) ب- آواشناسی شنیداری ج - آواشناسی تولیدی می باشد. در رساله از آواشناسی تولیدی بهره برداری شده است. از نظریه های بداهه نمره "آواها و ساخت آوایی"، یحیی مدرسی "آواشناسی"، علی محمد حق شناس "فونتیک"، مهدی مشکات الدینی "ساخت آوایی زبان" و درسهای استاد مرحوم پرضیور محرم فیض اف استفاده شده است.

۱-۱- واکه ها (مصوت ها یا صداناک ها):

۱-۱-۱- واکه های ساده:

الف) ا: واکه پیشین، بسته، کشیده، غیر لبی. pišob ادرار، paki تیغ سلمانی، tiroš چوبی نازک از درخت بندان که وقت جوشان دوغ با آن دوغ را به هم می زنند و رشته آش را نیز با آن پهن می کنند، berina برهنه، baxši نوازنده تار و سه تار، pikellegi با دست به پشت گردن زدن، činah غذای مرغان و طیور.

ب) e: واکه پیشین، متوسط (= نیم باز)، نیم گسترده، غیر لبی. ezbex از ته، از بن، از بیخ، beländ بلند، bez گلوله کردن گل جهت ساخت دیوار، beriq کوزه، čequndar چفندر قند، čeq جفت، هر دوشی خیلی نزدیک و شبیه هم، xeres خروس.